

IZMEĐU ALJEHINA I ŽIDOVCA

Karlovački leksikon. Glavni urednik: Ivan Ott, Naklada leksikon i Školska knjiga, Zagreb 2008.

Karlovački leksikon potiče me na dvosmjerno razmišljanje. Kao profesionalni leksikograf osjećam se pozvanim suditi o strukovnim obilježjima Karlovačkog leksikona, knjige koja me, pak, kao geografa potiče i na razmišljanje o gradu Karlovcu i njegovu mjestu i važnosti u hrvatskom prostoru kao i o doživljaju toga grada u prevladavajućoj javnoj percepciji. Za početak, međutim, dobro je krenuti s osnovnim podacima o knjizi, njezinoj svojevrsnoj općoj iskaznici. U tom smislu valja znati da Karlovački leksikon obuhvaća 3200 natuknica, raspoređenih na 678 stranica i bogato ilustriranih s približno 2000 raznovrsnih slika (zemljovida, starih i suvremenih fotografija grada, snimaka iz zraka, presnimaka dokumenata i umjetničkih djela, portreta).

Po svojem sadržaju i metodi leksikografske obrade Karlovački je leksikon pionirsko djelo u hrvatskoj leksikografiji i enciklopedici. Leksikografskih djela usredotočenih na jedan grad u nas je bilo vrlo malo, a dosadašnji pokušaji svodili su se na biografske leksikone pojedinih gradova ili manjih regija, odnosno na autorske pokušaje ograničena stručnog dometa. Dvosveščani leksikon posvećen Zagrebu u izdanju Leksikografskoga zavoda (2006) različit je u metodi obrade. Obuhvatio je, naime, sve vrste članaka osim biografskih.

Karlovački leksikon obuhvaća i biografije i sve pojmove koji podliježu leksikografskoj obradi. Obradene su ustanove i poduzeća, športske, kulturne i strukovne udruge i društva, ugostiteljski objekti, političke stranke, glasila i ostale tiskovine, ugledne obitelji, gradski kvartovi, ulice i trgovi, mnoge djelatnosti, pojave i važni događaji u povijesti grada. Posebnu skupinu članaka čine oni posvećeni topografiji grada i okolice. I ti članci donose obilje vrijednih podataka, prvi put strukturiranih na taj način. Omogućuju uvid ne samo u suvremenu urbanu topografiju nego i u njezine mijene u vremenu i prostoru. Osim užega gradskog područja obuhvaćena je i gradska okolica, s kojom je grad uvijek bio povezan na poseban način. Bez svojega neposrednoga gravitacijskog područja iz kojeg su u grad stizala ne samo neophodna dobra nego i novi stanovnici, opis Karlovca ne bi bio potpun.

Korištena je obilna literatura – s jedne strane to su leksikografski priručnici, posebice oni s bogatim fondom biografskih natuknica, a s druge to su karlovačka zavičajna djela kojima ne manjka tradicije jer je prva povijest grada objavljena još 1879. No, bez obzira na solidan oslonac u postojećoj literaturi, obrada znatnoga broja pojmova zasigurno nije bila moguća bez dodatnoga istraživanja na koje su autori tekstova bili upućeni ispunjavajući preuzete obveze.

Bez obzira na zavidnu obuhvatnost predmetnih natuknica i njihovu tematsku razvedenost, glavninu i dalje očekivano čine biografske natuknice. Leksikonski personarij obuhvaća sve znamenite Karlovčane, dakle ljude koji su cijeli radni vijek proveli u Karlovcu, djelovali u tom gradu te svojim djelima zadužili grad i ostali zapamćeni među stanovnicima. No Leksikon tu ne staje nego ide i dalje te obuhvaća i zaslužnike u pojedinim područjima

znanosti i kulture koji su rođeni u Karlovcu, školovali se u njemu ili su pak samo dijelom svojega radnoga vijeka bili stanovnici grada. Tako ekstenzivan zahvat u personarij bio je vrlo zahtjevna zadaća za uredništvo. Neke biografije, naime, nisu nikad prije bile obrađene, a biografije poznatih ljudi trebalo je, pak, prilagoditi okviru gradskoga leksikona, dakle iz njihova životnoga opusa izlučiti opća mjesta i staviti naglasak na djela ili dio uvrštenikova života izravno vezane za Karlovac. Stoga je i među biografskim člancima sigurno nemali broj onih za koje je podatke valjalo pribaviti istraživačkim radom.

Razmišljajući o leksikonskom personariju, razvedenoj galeriji likova što se kao u dokumentarnom filmu pojavljuje pred očima čitatelja dok lista knjigu, pala mi je na pamet moguća sistematizacija svih biografija u četiri karakteristične kategorije. U prvoj kategoriji vidim ljude koje već na prvi spomen povezujemo s gradom. Njihova djela ili njihovo stvaralaštvo, odnosno radni vijek, usko su povezani s Karlovcem. Oni su znameniti Karlovčani u pravom smislu riječi, u gradu su rođeni ili odrasli i nisu ga napustili, nastupali su u ime grada pa ih je okolina doživljavala kao Karlovčane »bez ostatka«. Nekima su u gradu podignuti spomenici. Kao primjere te kategorije navodim povjesničara Radoslava Lopašića, slikara Vjekoslava Karasa, književnicu ilirku Dragojlu Jarnević, a od živućih ljudi športase, atletičarku Jelicu Pavličić, svjetsku rekorderku i nepobjedivog motokrosista Lenu Šošarića.

Sljedeću skupinu čine neupitne nacionalne veličine, ljudi koji su samo rođenjem odnosno dijelom života ili opusa vezani za Karlovac. Između nemaloga broja takvih kao primjere navodim od starijih Janka Draškovića, Ljudevita Gaja, Ivana Mažuranića, Hermana Bolléa, Svetozara Borojevića, potom Vecu Holjevca, Ljudevita Jonkea i Slavka Mihalića pa sve do današnjih televizijskih perjanica Borisa Mutića, Mladena Stubljara i Danijele Trbović ili pak operne pjevačice Ivanke Boljkovac, koja je svoju odanost Karlovcu potvrdila nastupom na zagrebačkom predstavljanju Leksikona, no čija umjetnička karijera nije vezana za grad.

U zasebnu kategoriju uvrstio bih i osobe koje Leksikonu (a i gradu) daju globalnu dimenziju. Ima tu i neočekivanih biografija, osoba koje će se tek zahvaljujući Karlovačkomu leksikonu dovoditi u vezu s Karlovcem. Neki su od njih i počasni građani Karlovca. Primjeri su car Josip II., feldmaršal Laval Nugent, izumitelj Nikola Tesla, ruski šahist Aleksandar Aljehin ili pak političar Otto Habsburg. U istu, »globalnu« kategoriju, kao svojevrsne antipode spomenutima, uvrstio bih braću Seljane, rođene Karlovčane i svjetske putnike, koji su slijedeći pustolovni nemir po tada neistraženim područjima Afrike i Južne Amerike postali najpoznatijima među rijetkim hrvatskim istraživačima nepoznatih krajeva.

Kategoriju s najvećim brojem jedinica čine biografije svih ostalih zaslužnih povremenih i stalnih građana Karlovca. I među njima ima i nacionalnih veličina i priznatih stručnjaka i umjetnika, ali i manje poznatih ljudi, od kojih su mnogi prvi put obrađeni i vrednovani. Ne samo zbog brojnosti, to je i najzanimljivija kategorija te svakako »najkarlovačkija« kategorija leksikonskoga osobnika.

Tekstovi članaka pisani su ujednačeno, tipičnim leksikonskim stilom, dakle sažeto, ali s mnogo relevantnih faktografskih informacija. Naglasak je dosljedno na karakterističnim »karlovačkim« sadržajima, primjereno naslovu. U tom smislu Leksikon zaslužuje visoku ocjenu sa stajališta strukovne, leksikografske procjene. Odmjereno su pisani i dijelovi sa stanovitom povijesnopolitičkom osjetljivošću, a karlovačke, kao uostalom i ostale hrvatske biografije i sudbine, češće su bile rekvijemski negoli operetno intonirane. Leksikon ne ostavlja dojam pristranoga na bilo koju stranu notornoga hrvatskog bipolarnog političkog spektra. Kao primjeri stilske političke korektnosti Karlovačkoga leksikona mogu poslužiti biografije dviju osoba tragične sudbine, pravnik i diplomata Vladimira Židovca odnosno političke dje-latnice Nade Dimić.

Članci tu i tamo sadrže i pokoju informaciju »laganijeg« sadržaja, što čitatelja samo opušta od leksikografske strogoće, ali mu i pomaže da cjelovitije upozna ljude i razumije događaje. Stanovito osvježanje donose i citatni izvadci iz poznatijih djela ili pak novina, vezani uz pojedine obrađene pojmove, a na stranicama knjige označeni posebnim okvirima. Takvi umetci znatno podižu dokumentarnu vrijednost Leksikona.

Ilustrativni materijal iznimno je bogat te pridonosi informativnosti Leksikona i podiže opći dojam o knjizi. Osim fotografija, tu su i brojne presnimke umjetničkih djela, naslovnica i starih planova i karata. Nadalje, posebno za potrebe Leksikona izrađeni su i pregledni zemljovidi karlovačke okolice koji omogućuju dobru i jednostavnu prostornu orijentaciju. Svi su oni zadovoljavajuće čitki, osim zemljovida Karlovačke županije, koji je na objavljenom formatu nedostatan čitak. Posebice su orijentacijski informativne zračne snimke, tzv. ortofotografije, pojedinih gradskih ulica i blokova, s upisanim nazivima. Ono, pak, što su u tekstu spomenuti citatni umetci, među slikovnim su materijalom reprodukcije karlovačkih veduta, umjetničkih djela s karlovačkim motivima, rasporedene uz oznake pojedinih slova abecede, po kojima Leksikon postaje prepoznatljiv i u likovnouredničkom smislu. U svojevrsnu dopunsku opremu Leksikona svakako ide i iscrpna kronologija na dvadesetak stranica teksta kao i statistički pregled Karlovca na kraju knjige. Korisni su prilozi i popisi gradskih dužnosnika, crkvenih velikodostojnika, političkih stranaka i ustanova.

U izradi Karlovačkog leksikona sudjelovalo je četrdesetak suradnika i urednika, raspoređenih prema glavnim područjima obrade. Uglavnom, riječ je o Karlovčanima ili ljudima trajno povezanim s Karlovcem, što znači da je Leksikon izveden »domaćim snagama«. Njima na čelu, u svojstvu glavnog urednika bio je Ivan Ott, a njegova pomoćnica bila je Draženka Polović. Likovnu redakciju predvodio je Zvonimir Gerber, koji je i ustupio velik broj fotografija. Znatno broj urednika i suradnika istodobno se našao i među uvrštenicima pa je njihove biografije moguće pronaći u knjizi raspoređene u abecednom i sadržajnom rasponu između Aljehina i Židovca (dviju po svemu nedvojbeno različitih biografija, povezanih tek šahovskom partijom odigranom u Karlovcu).

Leksikon je objavljen u zajedničkoj nakladi Školske knjige i Naklade leksikon. U istoj nakladničkoj koprodukciji 2003. objavljen je Veliki školski leksikon, dok je sama Naklada leksikon hrvatskoj stručnoj, ali i široj javnosti poznata po dvosvesčanom nacionalnom pojmovniku, Hrvatskom leksikonu (1996. i 1997). U oba spomenuta projekta Ivan Ott imao je istaknutu ulogu, stoga je bilo logično da kao leksikograf s iskustvom, a Karlovčan rodnom i interesom, u izvedbi Karlovačkog leksikona preuzme najodgovorniju ulogu.

U Karlovačkom leksikonu u prvom su planu, razumljivo, ljudi i pojmovi po kojima je Karlovac poseban i prepoznatljiv među hrvatskim gradovima. Zbog toga je ovaj leksikon velik prinos jačanju identiteta grada. Ujedno, Leksikon pokazuje da je Karlovac grad koji značenjem i obilnošću građe o njem zaslužuje biti predmetom posebne leksikografske obradbe. Karlovački leksikon pridonijet će i razbijanju ili relativiziranju pojedinih stereotipa o Karlovcu. Karlovac je, naime, rijedak grad za koji se zna točan datum kao i razlog osnutka. Vojnoobrambena funkcija zbog koje je osnovan trajno je obilježila grad sve do najnovijih dana – zbog toga ne čudi velik broj časnika i ratnika na stranicama Leksikona – no pokazuje se da u povijesnom razvitku nisu bile zapostavljane ni druge urbane funkcije odnosno djelatnosti, primjerice industrija, promet, trgovina, ugostiteljstvo. Nadalje, kao prometno čvorište prvorazredne nacionalne pa i međunarodne važnosti, Karlovac je tradicionalno izrazito tranzitni grad. Posljedica takva prometnog položaja jest da mnogobrojni putnici kroz njega ili pokraj njega prođu, a samo rijetki zastanu. Možda upravo Karlovački leksikon pridonese da se ubuduće poneki putnik više zadrži i u samom gradu s namjerom da ga bolje upozna.

Imajući u vidu sve dobre strane knjige, a prepuštajući raspravu o detaljima ponajprije lokalnoj zajednici, može se zaključiti da je Karlovački leksikon velik prinos boljem poznavanju Karlovca, ali i nezaobilazan primjer leksikografske obrade jednoga grada i okolnoga prostora s kojim je taj grad povezan i djelo prema kojem će se ravnati svi budući pokušaji zavičajne enciklopedičke inventure.

MLADEN KLEMENČIĆ